

Kiss Zoltán PhD-hallgató,
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi Magánjogi Tanszék

Nótári Tamás: Tényálláskezelés és szónoki taktika Cicero védőbeszédeiben¹

„Tényálláskezelés és szónoki taktika Cicero védőbeszédeiben” címmel jelent meg 2010-ben Nótári Tamás legújabb monográfiája a Lectum Kiadó gondozásában. A műben Cicero szónoki életművének tíz darabját ismerhetjük meg, melyeket Nótári jog(történet)i és retorikai nézőpontból elemez, így betekintést nyújt a beszédekben alkalmazott jogászai tényálláskezelés és szónoki taktika világába. Az *oratiók* Sextus Roscius, Aulus Cluentius Habitus, Lucius Licinius Murena, Cnaeus Plancius, Marcus Caelius Rufus, Publius Sestius, Titus Annius Milo, Marcus Claudius Marcellus, Quintus Ligarius, és Diotarius király védelmében hangzottak el. A szerző az alkalmazott retorikai technikák elemzése mellett részletesen bemutatja a beszédek történeti háttérét, továbbá anyagi- és eljárásjogi szempontból is elemzés alá veszi a tényállásokat.

A monográfia első fejezete a büntetőbíráskodás eljárási rendjét mutatja be Cicero korában. Ezt követi az emberölés-rokongyilkosság és mérgezés című fejezet, melyben a szerző két védőbeszédet a *Pro Roscio Amerino*-t és a *Pro Cluentio*-t elemzi. A harmadik fejezet a választási vesztegetésről szól, és a *Pro Murena*-t és *Pro Plancio*-t *oratio*ját tárja az olvasó elé. A negyedik fejezet Cicero három az erőszakos bűncselekmények kapcsán előadott *oratio*ját (*Pro Caelio*, *Pro Sestio*, *Pro Milone*) tanulmányozza. Az utolsó fejezetben taglalt három beszéd – az ún. *orationes Caesarianae* - a *Pro Marcello*, a *Pro Ligario*, és a *Pro rege Deiotaro* nem is annyira egy tényállás csoport köré rendeződik, hanem sokkal inkább az köti össze, hogy mindhárom *oratio* címzettje Caesar. Nótári a beszédek elemzésekor először a történelmi szituációt, és a történeti háttérét mutatja be, majd ismerteti az ügy törvényi

¹ Nótári Tamás: Tényálláskezelés és szónoki taktika Cicero védőbeszédeiben. Szeged, Lectum Kiadó, 2010. 370 oldal

tényállászerűségét, ezt követően pedig az alkalmazott tényálláskezelést, és szónoki taktikát mutatja be.

Az ameriai Sextus Roscius védelmében 81-ben, valamint az Aulus Cluentinus Habitus védelmében 66-ban elmondott beszéd tehát az emberölés – apagyilkosság, illetve mérgezés – vádjával indult perben hangzott el. E két beszéd Cicero pályafutásának elején született, az előbbi oratio a szónoki stratégia eljövendő mesterének „oroszlánkörmeit”, már egyéni rendszert képező, ám bizonyos ifjúkori túlzásoktól nem mentes tényálláskezelését, az utóbbi pedig a kiérlelt, a törvényszéket fölényes biztonsággal vezető szónok zseniális taktikáját mutatja.

A Lucius Licinius Murena perében 63-ban és a Cnaeus Plancius perében 55-ben tartott oratio (consuli, illetve aedilisi) választást nyert, ám a tisztségért folytatott küzdelemben alulmaradt vetélytársak által választási vesztegetéssel vádolt jövendő magistratusok védelmében hangzott el, s így e beszédek lebilincselően izgalmas képet adnak a római választási rendszer gyakorlati működéséről, a választási vesztegetés elbírálása kapcsán nem is annyira a történeti tényállást, hanem a jelöltek alkalmasságát szem előtt tartó jogászi-szónoki tényálláskezelésről.

A Marcus Caelius Rufus és a Publius Sestius védelmében 56-ban, valamint a Titus Annius Milo védelmében 52-ben elhangzott beszéd vis vádjával indult perben született; a vis mint crimen olyan összefoglaló bűncselekmény-csoportot takart, amely a közrend erőszakos megzavarásától az emberölés bizonyos eseteiig számos tényállást felölelt. Mindhárom oratio történeti hátterét a Cicero és Clodius közti egyfelől személyes, másfelől politikai okokból fakadó ellenséges viszony szolgáltatja. A Pro Caelióval a szónok a Clodius és nővére, Clodia által mozgatott váddal szemben védte egykori tanítványát, a Pro Sestio pedig a Cicerót száműző Clodius által a szónok hazatérésének biztosításában oroszlánrészt vállaló Sestius ellen emelt vád cáfolataként született. A Pro Milone az ösellenség Clodiust megölő Milo védelmében született beszéd. A Pro Milone két szempontból is kivételt képez mind a kötetben elemzett, mind a cicerói életműként ránk maradt beszédek között: egyfelől ez az az oratio, amelynek eredetijét a szónok egy elvesztett perben mondta el, ám átdolgozott változatát utóbb – politikai szempontoktól vezérelve – mégis kiadta, másfelől pedig a Pro Milone az a beszéd, amelyről pontosan tudjuk, hogy a Cicero által közzétett és ránk maradt változat nemcsak stílusosan és szerkezetileg, hanem lényegileg eltér a törvényszék előtt elmondott beszédétől. Mind a Pro Sestio, mind a Pro Milone lényeges alkotóeleme és forrása az európai gondolkodásra nehezen túlértékelhető hatást kifejtő cicerói állambölcséletnek, ezekben

Cicero, mint szónok és politikus a tényálláskezelés és a szónoki taktika egyúttal a retorikai szituáción is messze túlmutató, később az elméleti művekben is lecsapódó és kikristályosodó államelméleti koncepciót fogalmaz meg.

A Marcus Claudius Marcellus érdekében elmondott *oratio* csupán látszólag védő-, valójában politikai beszéd: a polgárháborúban Pompeius mellé szegődő, s utóbb Caesar által kegyelemben részesített Cicero ebben mondott köszönetet a *dictator*nak a szenátusban a Caesar-ellenes erők egyik vezető alakjának, Marcellusnak adott kegyelemért. A *Pro Ligarió*val Cicero Caesar, mint bíró előtt védte a polgárháborúban szintén Caesar ellen állást foglaló Quintus Ligariust, akit 44. március *Idusán* Caesar gyilkosai között láthatunk viszont. A Deiotarus király védelmében született *oratio* egy mind jogilag, mind retorikailag még kényesebb és aggályosabb szituáció gyümölcse: az ügy bírója azonos a vádként felhozott cselekmény sértettjével, Caesarral, vagyis az eljárást, amelyet a vádlott távollétében folytattak, és amelyben végül nem született ítélet, nem valódi pernek, hanem a pert megsúfoló caesari arrogancia megnyilvánulásának kell tekintenünk. Mindhárom beszéd kiemelkedő jelentőséggel bír mind a távolról sem szokványos és szabályos körülmények közti jogászi-szónoki tényálláskezelés, mind a Cicero és Caesar közti viszony alakulása, illetve a Cicero által megfogalmazott állambölcseleti gondolatok, a caesari *dictatura* térnyerése ellen, a köztársasági államrend megmentése érdekében folytatott küzdelem vizsgálata szempontjából.

Jelen ismertető keretében – terjedelmi okokból - csupán három *oratio* történeti háttérét szeretném bemutatni. Az Aulus Cluentius Habitus büntetőügyében tartott védőbeszéd - a leghosszabb ránk maradt, ténylegesen elhangzott cicerói *oratio* – 66-ból, vagyis Cicero *praetorságának* évéből származik. Bizonyos szemszögből a cicerói *ars oratoria* ékköve, hiszen narratívája eleven, szinte krimiszerűen fordulatos, az események, a helyszínek, az idősíkok merészen, olykor látszólag logikátlanul, ám a szónok által elérni kívánt hatásnak alárendelve pontos kiszámítottsággal váltják egymást. Cluentiust egyfelől azzal vádolták, hogy mostohaapját, Staius Albius Oppianicust megmérgezte. A vád másik részének alapjául azon büntetőeljárás szolgált, amelyben nyolc évvel korábban Cluentius ellene elkövetett mérgezési kísérlettel vádolta meg Oppianicust, amelynek következtében Oppianicus száműzetésbe kényszerült. Az aktuális perben azzal vádolták, hogy a hajdani törvényszék pusztán azért nyilvánította bűnösnek Oppianicust, mert Cluentius állítólag megvesztegette a bírakat.

A Cnaeus Plancius védelmében mondott beszéd 54 kora őszen hangzott el, közvetlenül a M. Aemilius Scaurus védelmében tartott *oratio* előtt vagy után. Cnaeus Plancius választási győzelme révén nyerte el az 54-es év *aedilisi* hivatalát, s amint ez Rómában nem ment ritkaságszámba, választási küzdelemben alulmaradt vetélytársa, M. Iuventus Laterensis választási vesztegetéssel/csalással vádolta meg. Vádlótársaként L. Cassius Longinus állt mellé, a védelmét Cicero mellett Hortensius látta el. A Cicero és védence közti szoros kapcsolatot nagyban befolyásolta, hogy a száműzött politikust a Macedóniában *questor*ként tevékenykedő Plancius befogadta, ami a szónok értelmezésében felért egy valódi életmentéssel. A vád által felhozott általánosabb érvényű felvetésekre Cicero nem túlságosan kimerítő részletességgel reagál ugyan, ám a vádlott személyéről és tetteiről saját személyére irányítja a figyelmet, s a beszéd stílusa itt barátjához és megmentőjéhez, Planciushoz intézett halálhimmusszá magasztosul, aki mindvégig kitartott a szónok-államférfi mellett *exiliuma* idején is. Mint számos korábbi és utóbb elkövetkező alkalommal, meggyőzően sulykolta bele hallgatóságába azon meggyőződést, hogy önkéntes és önfeláldozó száműzetésbe vonulása szörnyű polgárháborútól és vérontástól kímélte meg a római népet, valamint igyekezett tisztázni a triumvirekhez fűződő, távolról sem ellentmondásmentes, ám az adott helyzetben harmonikussá stilizált viszonyát. Száműzetése és menekülése érzékletes leírásával, valamint Plancius heroikus megmentővé stilizálásával patetikus *peroratió*ban keltette fel hallgatóságában a vádlott iránti részvétet – s nem hatástalanul, hiszen, mint tudjuk, az eljárás eredményeként Planciust felmentették.

Cicero 56 márciusában mondta el beszédét Publius Sestius védelmében, akit a *lex Plautia de vi* alapján a közrendet/köznyugalmat sértő erőszakos cselekményekkel vádoltak, amelyekről védője meggyőzően bizonyította, hogy csupán a jogos védelmi helyzet megkívánta intézkedések voltak. Az *oratio* nem is annyira jogászai vagy szónoki szempontból tekinthető bravúros teljesítménynek, sokkal inkább a cicerói állambölcselet egyik fontos alapvetését láthatjuk benne. A *Pro Sestio* az első alkalom, amikor Cicero száműzetéséből hazatérve megfogalmazhatja programját a belviszályoktól elgyötört *res publica* eszméjének újragondolása és az állam megőrző-megújító újjászervezése kapcsán. E beszédében Cicero világosan állást foglalt a sullai „alkotmány” mellett, vagyis amellet, amit ő *sullai alkotmány*ként értelmezett: az állam vezetésére hivatott szenátus helyzetének megerősítése mellett érvelve. Hogy védencét felmentették, nem csupán a szeniális tényálláskezelésnek volt betudható, hanem nagy valószínűséggel annak is, hogy a beszédben kimerítő részletességgel,

ám mégis magával ragadó pátosszal megfogalmazott politikai program elnyerte hallgatóságának tetszését.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a Lectum Kiadó igényes kiadásában megjelent kötetben Nótári Tamás az *oratiók* tényálláskezelésének és szónoki taktikájának elemzésével egyedülállóan izgalmasan mutatja be Cicero munkásságát, így e monográfia mind a politika- és jogtudomány művelőinek, mind a laikusoknak élvezetes olvasmányul szolgál. Kiemelendő továbbá a jegyzetek, és a felhasznált irodalom gazdagsága, precíz megszerkesztése, mely jelzi számunkra, hogy a szerző alapos kutatómunkájának gyümölcsét tarthatjuk kezünkben.